

Čtenářství dětí v době koronavirové pandemie

Children's reading during the coronavirus pandemic

*Mgr. Hana Friedlaenderová / Nielsen Atmosphere, a.s., Českobratrská
2778/1, 130 00 Praha 3*

Resumé:

Tento příspěvek představuje výsledky kvantitativního výzkumného šetření Čtenářství v době pandemie. Cílem tohoto šetření bylo popsat změny mediálního chování české populace 15+ v důsledku koronavirové pandemie 2021, zejména v oblasti čtenářství. Výzkum byl realizován na reprezentativním vzorku české internetové populace 15+, na vzorku 1005 respondentů metodou CAWI (online sběr dat). Součástí tohoto výzkumu byly také otázky směřované na rodiče nezletilých dětí s cílem zjistit názory rodičů na dopady pandemie na volnočasové aktivity dětí a jejich čtenářství. Z názoru rodičů vyplývá, že děti trávily výrazně více času hraním elektronických her, využíváním sociálních sítí a sledováním filmů, seriálů a videí. Čtenářství pandemie ovlivnila jen okrajově, mírně podpořila četbu krátkých textů na internetu.

Klíčová slova: koronavirová pandemie, mediální chování, čtenářství, digitální zařízení, distanční vzdělávání, volnočasové aktivity

Summary:

This paper discusses results of a quantitative survey Reading during the 2021 pandemic. The aim of this survey was to describe changes in the media behaviour of the Czech population aged 15+ due to the coronavirus pandemic, focusing on reading habits and readership. The research was carried out on a representative sample of the Czech Internet population 15+, on a sample of 1005 respondents using the CAWI method (online data collection). The research also included questions aimed at parents of minors in order to find out parents' views on the effects of the pandemic on children's leisure activities and their reading habits. According to the parents, the children spent significantly more time playing electronic games, using social networks and watching movies, series and videos. Reading was only marginally affected by the pandemic, which slightly encouraged reading of short texts on the Internet.

Keywords: coronavirus pandemic, media behaviour, readership, digital devices, distance learning, leisure activities

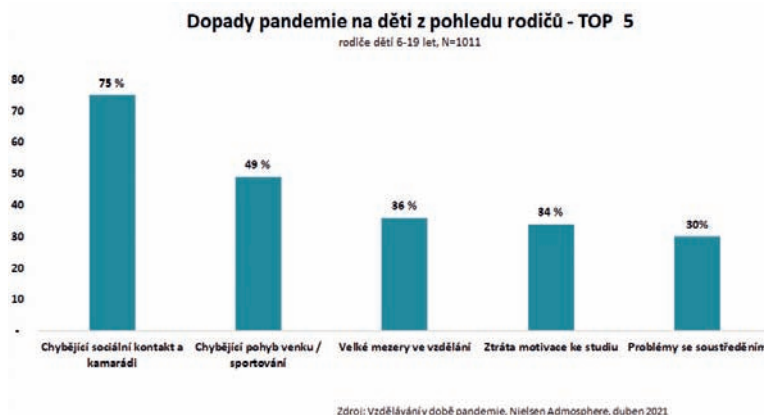
Uplynulý školní rok proběhl ve znamení koronavirové pandemie, která významným způsobem ovlivnila životy většiny českých domácností. O dopadech na děti a mládež se v souvislosti s pandemií nemluvalo tak často jako o vlivu na starší generaci, protože děti a mládež patřily a stále patří z hlediska průběhu nemoci mezi nejméně ohrožené skupiny. Přesto tuto skupinu koronavirová pandemie zasáhla zcela zásadním způsobem. Od října 2020 se drtivá většina českých žáků a studentů ocitla zavřená doma, bez pravidelného kontaktu se svými spolužáky, pravidelných volnočasových aktivit, sportu a zejména starší děti a mládež také bez potřebného sociálního kontaktu s vrstevníky. Výuka na českých školách kvůli pandemii probíhala totiž po většinu uplynulého školního roku distanční formou výuky, tedy setkáváním v online prostředí. Pro rodiče i děti to byl poměrně významný zásah do běžného života. Děti i mládež byly odtrženy od svých kamarádů, pravidelné mimoškolní aktivity se buď nekonaly vůbec, nebo se také pře-

sunuly do online prostředí. Kvůli distanční výuce naopak děti a mládež trávily výrazně více času na digitálních zařízeních, jako jsou počítač, notebook nebo mobilní telefon. Všechny tyto změny se výrazně projeví na způsobu trávení volného času i na vzdělávacích návycích. Není proto divu, že otázky dopadu pandemie na vzdělání dětí i jejich čtenářství si v současné době klade řada psychologů, pedagogů i odborníků v oblasti mimoškolního vzdělávání. Snaha zmapovat tyto změny a popsat dopady pandemie na vzdělávání dětí i jejich čtenářství vedla k realizaci řady výzkumných šetření jako například Čtenářství v době pandemie¹, který uskutečnila Národní knihovna ČR ve spolupráci s výzkumnou agenturou Nielsen Admosphere počátkem února 2021. Otázky zaměřené na dopady pandemie na dětskou populaci a mládež byly zařazeny do rozsáhlého výzkumného projektu *České děti a mládež jako čtenáři 2021* nebo studie *Vzdělávání v době pandemie*.

Jak dopady distanční výuky vnímají a hodnotí rodiče

Většina rodičů zastává názor, že distanční online výuka vyhovovala jejich dětem méně než běžná školní výuka. Ve výzkumu *Vzdělávání v době pandemie*² to uvedla více než polovina rodičů dětí ve věku 6 až 19 let. Jako důvody nespokojenosti s distanční výukou rodiče často uváděli nejen chybějící osobní kontakt s vyučujícími i se spolužáky, ale také ztrátu motivace a běžných návyků dětí, nepřehlednost výuky i to, že děti při distanční výuce nezvládly tolik látky jako při běžné výuce. Problémem byla také ztráta zájmu o výuku a tudíž i nesoustředěnost, která často ústila v tzv. multitasking. Část dětí se totiž při vyučování zároveň věnovala řadě jiných online činností. Na rodiče také těžce dopadla potřeba orientovat se v probíraném učivu. Mezi nejzávažnější dopady pandemie na děti a mládež zařadili rodiče dětí ve věku 6 až 19 let zejména chybějící sociální kontakt, chybějící pohyb venku a sportování a velké mezery v učivu (viz graf 1).

Graf 1 Dopady pandemie na děti z pohledu rodičů – TOP 5

Cílová skupina: Rodič dítěte 6–19 let, které navštěvuje ZŠ/SS a žije s ním ve společné domácnosti nebo má dítě ve střídavé péči a je informován o vzdělávání svého dítěte. V případě rodičů s více než jedním dítětem odpovídali rodiče vždy za jedno vybrané dítě.

Zdroj: Vzdělávání v době pandemie, Nielsen Admosphere, květen 2021

- 1 Čtenářství v době pandemie <https://ipk.nkp.cz/docs/tiskova-zprava-ctenarstvi-v-dobe-pandemie>.
- 2 Vzdělávání v době pandemie <https://www.nielsen-admosphere.cz/aktuality/dopady-distanzni-vyuky-ocima-rodicu-deti-se-toho-nauci-mene-a-vypadek-skoly-se-negativne-projevi-i-na-dalsim-vzdelavani>.

I distanční výuka však měla určité pozitivní dopady. Jako přínos vnímali rodiče to, že se zejména mladší děti naučily v době online výuky lépe zacházet s digitálními technologiemi, že se naučily pracovat samostatně nebo začaly více využívat některé výukové aplikace. Dětem pak vyhovovalo zejména určité pohodlí výuky z domova, to, že nemusí ráno vstávat a dlouho dojíždět do školy. Distanční výuka lépe vyhovovala také introvertním dětem a dětem více samostatným. Některým dětem odstup „za monitorem“ pomohl odbourat stres i ostych, takže byly při výuce aktivnější. Určité skupině žáků (i rodičů) vyhovovalo, že některé školy kladly na žáky nižší nároky než při běžné výuce. Jiní rodiče naopak ocenili nové možnosti, které online výuka na některých školách přinesla, jako například větší individualizaci výuky. Míra toho, jak dětem vyhovovala distanční výuka, byla částečně ovlivněna kvalitou a úrovní distanční výuky na jednotlivých školách. Jako další z pozitivních důsledků distanční výuky pak lze vnímat i lepší informovanost rodičů o tom, co dítě ve škole probíralo a jak probíhalo vyučování.

Některé školy měly tendenci děti přetěžovat a zadávat jim neúměrné množství úkolů, zatímco jiné školy nepožadovaly po dětech téměř nic, některým dětem se dokonce zlepšily známky a měly více času například právě i na čtení knih, jak je patrné z výpovědi jedné matky: *„Dcera je spokojená s distanční výukou, její prospěch se o hodně zlepšil v porovnání s prezenční výukou, místo kroužků se věnuje právě čtení knih a časopisů a studijních materiálů.“*

Podpora čtenářství na školách v době pandemie

Ve výzkumu *České děti jako čtenáři 2021* významná většina rodičů mladších školních dětí ve věku 6 až 8 let uvedla, že je spokojena s tím, jak škola, kterou navštěvuje jejich dítě, podporuje čtenářství. Přestože míra spokojenosti ve srovnání s rokem 2017 mírně oslabila, možná i v důsledku distanční výuky, jedná se stále o významnou podporu. Zhruba dvě třetiny rodičů také uvedly, že se školy v době distanční výuky snažily podpořit čtenářství i nad rámec běžné výuky, nejčastěji nějakou formou společného online čtení. Na základě těchto zjištění lze tedy dovodit závěr, že distanční výuka většině rodičů (i dětí) nevyhovovala, ale z názoru rodičů vyplývá, že si s touto situací české školy nakonec poradily celkem dobře.

Změny v trávení volného času dětí v důsledku pandemických opatření podle hodnocení rodičů

Jedním z důsledků distanční výuky, tj. výuky v online prostředí s využíváním digitálních zařízení, bylo, že děti trávily v online prostředí velké množství tzv. „nekontrolovaného“ času nejen kvůli školní výuce, ale i při přípravě a plnění „domácích“ úkolů. Dětem současně chyběla určitá organizace dne. Jednotlivé dny se tak v jejich vnímání slévaly, neměly jasně vytyčené časové úseky pro určité činnosti, děti měly pocit, že celý den toho moc nedělaly. *„Neuměl jsem si to nějak zorganizovat. Všechno rychle ubíhalo a hned byl večer.“* (chlapec, 12 let) To se pochopitelně promítlo do volnočasových aktivit dětí. Jak je patrné z následujícího grafu 2, pandemie zvýšila v podstatě všechny mediální aktivity. Míra růstu zejména některých mediálních aktivit u dětí a mládeže v době pandemie však byla zcela zásadní. Na první pohled je zřejmé, že většinou posilovaly aktivity spojené s obrazovkou jako hraní elektronických her, využívání sociálních sítí a sledování filmů, seriálů a videí na různých zařízeních. Je třeba zmínit, že kromě tzv. individualizovaných aktivit vzrostly také některé společné *offline* rodinné aktivity, jakými jsou hraní společenských her (zejména u nejmladších školních dětí) nebo sledování televize.

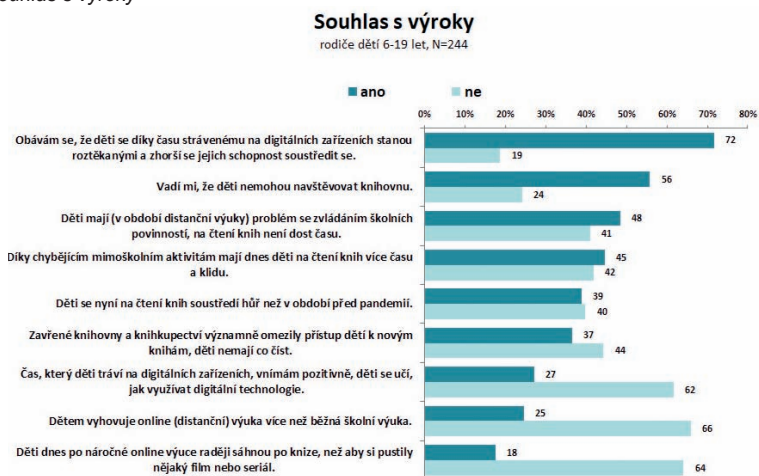
Graf 2 Kterým aktivitám se děti v období pandemie věnovaly více a kterým méně než v běžném období

Vliv pandemie na čtení knih

V názorech na to, jak pandemie ovlivnila čtenářství dětí a mládeže, nejsou rodiče jednotní. Část rodičů se domnívá, že jejich děti měly na čtení kvůli chybějícím mimoškolním aktivitám více času, zhruba stejná část rodičů však uvedla, že distanční výuka a s ní spojené povinnosti byly pro děti natolik náročné, že jim na čtení knih již nezbylo dost času (viz graf 3). Děti, které po náročné výuce prostřednictvím počítače nebo notebooku sáhly po knize, je však podle rodičů výrazně méně než těch, které zůstaly u PC a raději si pustily nějaký film nebo seriál. Množství času, které děti trávily na digitálních zařízeních, zároveň vyvolalo u značné části rodičů obavy z negativních dopadů na soustředěnost a roztěkanost dětí. Více než polovině rodičů také vadilo, že děti nemohly navštěvovat knihovnu, což významné části dětí zkomplikovalo přístup k novým knihám.

Graf 3 Souhlas s výroky

Výsledky výzkumů tak ukazují (viz graf 2), že pandemie se odrazila na čtení knih u dětí spíš okrajově. Část dětí sice měla na čtení knih více času, ale raději si vybraly méně náročnou digitální zábavu na internetu v podobě filmů, seriálů nebo elektronických her. O něco výrazněji se zvýšila četba textů a článků na internetu. Jedná se však o četbu kratších a jednodušších textů s různou tematikou.

Závěrem lze říci, že pandemie a s ní spojené omezení pohybu vychýlily mediální chování celé české veřejnosti, nejvíce však právě dětí a mládeže. Děti trávily výrazně více času na digitálních zařízeních, zejména hraním elektronických her, využíváním sociálních sítí a sledováním filmů, seriálů a videí. Čtenářství ve srovnání s ostatními mediálními aktivitami pandemie ovlivnila jen okrajově, spíše mírně podpořila četbu krátkých textů na internetu. Děti sice měly více času na čtení knih, mnohé však zvolily jednodušší a v době pandemie široce dostupnou zábavu na digitálních zařízeních, a to i přes určité obavy rodičů z digitální závislosti i dopadu na zhoršení soustředěnosti. Koneckonců to, že pandemie sice čtenářství výrazně nepodpořila, ale ani významně neomezila, pomíne-li určitá omezení v přístupu k novým knihám, lze vyčíst i z výpovědí rodičů. Dětem v době pandemie nechyběly knihy, ale zejména pohyb venku, sportování a kamarádi.

FRIEDLAENDEROVÁ, Hana. Čtenářství dětí v době koronavirové pandemie. *Knihovna: knihovnická revue*. 2021, **32**(2), 70–74. ISSN 1801-3252.